

İSİM-FİİL VE SIFAT-FİİL YAPILARININ TÜRK DİLİ VE FRANSIZ DİLİ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRMALI OLARAK İNCELENMESİ**Doç. Dr. Ali ÇİÇEK*****ÖZET**

Bu makalede, fiilimsi üst başlığı altında yer alan isim-fiil (matar), sıfat-fiil ve zarf fiil kuruluşlarından isim-fiil ve sıfat-fiilin Türkçe ve Fransızcadaki yapıları, kullanışları ve özellikleri karşılaştırmalı bir biçimde ele alınacaktır. Fiilimsilerin hem Türkçede hem de Fransızcada birbirine benzemeyen bazı özellikleri hariç, genelde kuruluşları bakımından birbirine yakın benzerlikler sergiledikleri görülmektedir. Bu ortak özellikler öncelikle bazı dil bilgisi terimlerinin isim olarak karşılığında ortaya çıkmaktadır. Mesela, birtakım Türkçe dil bilgisi kitaplarında sıfat-fiil yerine partisip (Fr. participe), aynı şekilde zarf-fiil yerine gerundium (Alm. gerundium, Fr. gérondif) terim isimleri kullanılmaktadır. Bunun için öncelikle bu öğelerin çeşitli verilere göre Türkçe ve Fransızcadaki dil bilgisi yapıları, hangi şekilde kullanıldıkları, ardından bu iki dil bilgisi teriminin söz konusu iki dile göre benzer ve farklı özellikleri üzerinde durulacaktır.

Bu makalede, fiil kök ve gövdelerinden türetilen ve Türkçede isim sıklığında ve yaygın olarak kullanılmakta olan isim-fiil ve sıfat-fiil yapıları ile Fransızcada isim karşılığı olarak kullanılan matar (Fr. infinitif) ve aynı şekilde isim ve sıfat olarak kullanılan partisip (Fr. participe) yapıları karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Karşılaştırma için her iki dilde bu iki yapının önce kısa tanımları ardından yapılaş şekilleri ve kullanışları çeşitli örneklerle ortaya konulmaya çalışılmıştır. Türkçe isim-fiil ve sıfat-fiil ekleri verilirken bazılarının tarihi gelişimi, uğradıkları değişiklikler ve günümüzdeki kullanımları çeşitli kaynaklara göre ayrı ayrı başlıklar hâlinde ele alınmıştır. Özellikle sıfat-fiillerin dilde ortaya koydukları zamana dayalı işlevleri, aynı kelime çeşidinin Fransızcadaki kullanımlarıyla karşılaştırılmıştır.

Ayrıca mevcut makalede bu iki kelime çeşidinin Türkçe ve Fransızcada oluşturdukları isim-fiil ve sıfat-fiil gruplarının önemi, cümle kuruluşlarındaki fonksiyonları üzerinde durulmuştur. Bu inceleme esnasında sözü geçen iki dildeki birtakım sözlükler, konuyla ilgili bazı makaleler ve yapılan diğer çalışmaların bir kısmından yararlanılmış ve Türkçe ile Fransızcanın isim-fiil ve sıfat-fiil yapılarını kullanma yetenekleri değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İsim-fiil, sıfat-fiil, Türkçe, Fransızca, fiilimsi.

**COMPARATIVE ANALYSIS OF NOUN-VERB AND ADJECTIVE-VERB STRUCTURES
IN TERMS OF TURKISH AND FRENCH LANGUAGE****ABSTRACT**

In this study, the structures, usages and properties of the noun-verb (infinitive) and adjective-verb (participle) in Turkish and French are discussed in a comparative way with examples.

It is seen that the verbs show close similarities to each other in terms of their organization, except for some features that differ from each other in both Turkish and French. This similarity first emerges in the expression of these two language terms as nouns. For example, in some Turkish grammar books, nouns-verb such as participle (French Participe) are used instead of verbal adjectives, and gerundium (gerundium in German or gérondif in French) instead of verbal adverb. While this subject was being studied, firstly the situations and usages of the verbal nouns and verbal adjectives were studied in Turkish; Then, its structures and similar features in French were emphasized. For this review, Turkish and French grammar books, dictionaries and resources on the internet were consulted.

* Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, acicek@erzincan.edu.tr, 0000-0003-3487-7794

Araştırma Makalesi

Sayfa Sayısı:692-700

Makale Geliş Tarihi:25.03.2022

Makale Kabul Tarihi: 20.05.2022

Makale Yayın Tarihi: 31.05.2022

...

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

In Turkish, verbal nouns and verbal adjective structures made with certain affixes from verb roots and stems are expressed as inflected verbs, incomplete verbs, gerunds, italic verbs, etc. in some grammar books. These are non-gravitating and non-judgmental structures. Such formations of verbs are also found in French in a similar way. However, verbal noun and especially verbal adjective suffixes in Turkish are much more advanced than French in terms of numerical multiplicity, expressing time, ease of use, etc. A verbal adjective structure, which is sometimes explained with a clause and a sentence in French, can only be expressed with a word or phrase that has one of the related suffixes in Turkish. The fact that Turkish is extremely rich in terms of verbal adjective suffixes, that these suffixes can easily be brought to verb bases, and that they have become very practical in a long language history is an important factor in the emergence of a practical use in this subject in Turkish.

Keywords: Noun-verb, verbal adjective, Turkish, French, gerundial.

GİRİŞ

Türkçede fiil kök ve gövdelerinden belli eklerle yapılan isim-fiil ve sıfat-fiil yapıları bazı dil bilgisi kitaplarında; çekimsiz fiiller, bitmemiş fiiller, fiilimsiler, yatık fiiller, çekimsiz fiil yapıları vb. şeklinde ifade edilmektedir. Bunlar zaman çekimine girmeyen ve yargı bildirmeyen yapılardır. Fiillerin bu şekilde biçimlenmeleri Fransızcada da buna yakındır. Ancak Türkçede bulunan isim-fiil ve özellikle sıfat fiil eklerinin, sayısal çokluk, zaman ifade etme, kullanım kolaylığı vb. açılarından Fransızcaya göre çok daha farklı bir konumda olduğu görülmektedir. Fransızcada bazen bir cümlecikle açıklanan sıfat-fiilli yapısı Türkçede yalnızca bir ekle ifade edilebilmektedir. Türkçe için böylesine avantajlı bir sonucun ortaya çıkmasında, dilimizin sondan eklemeli bir dil olması ve bu eklerin fiil tabanlarına rahat bir şekilde getirilebilmesinin yanında uzun bir dil tarihi sürecinin olduğu bilinmektedir. Bu makalenin yazımında konuyla ilgi yapılmış olan Türkçe ve Fransızca çeşitli kaynaklardan bazılarına müracaat edilmiş ve konunun işlenişi aşağıdaki şekliyle ele alınmıştır:

1. İSİM-FİİLLER

Türkçede isim-fiil, sıfat fiil ve zarf fiil için farklı kaynaklarda üst başlık olarak fiilimsi, çekimsiz fiiller, eylemsiler vb. için çeşitli dil terimleri kullanılmaktadır. Bu makalede, isim-fiil ve sıfat-fiil kuruluşları fiil kök ve gövdelerinden yapıldıkları için müştereken ele alındı. Bazı ciddi farklılıklara rağmen fiil tabanlarında bir değişiklik olmadığı sürece sıfat-fiil ve isim-fiil kuruluşları her iki dilde de birbirine yakın birtakım benzerlikler ve farklılıklar göstermektedirler.

Türkçede isim-fiil; fiilin isim gibi kullanılması, isim yerine kullanılan isim (Korkmaz, 1992:89) biçiminde ifade edilmiştir. Bu terim bir başka tanımda, “Sayı ve şahsa bağlı fiil çekimine girmeyen, fakat aldığı eklerle fiilin zamanına bağlı olarak taşıdığı kavramı sıfatlaştırdığından kendisinde sıfat ve fiil yapılarını birleştiren fiil şekli.” (Korkmaz, 1992:132) biçiminde ele alınmıştır. Ayrıca İsim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil yapıları yatık fiiller olarak da adlandırılmaktadır. Diğer taraftan bu üçlü yapı, şahıssız fiil sigaları (isimecil sigalar) biçiminde de tanımlanmıştır. Fiilimsiler fiil kök ve gövdelerinden türetildikleri için bazıları zaman, şekil oluşturma hususiyetine de sahiptirler. Özellikle sıfat fiillere şahıs ekleri getirilmek suretiyle onları bildirme kipleri kısmına dâhil etmek mümkündür (Banguoğlu, 1998:419). Ancak isim-fiil ve sıfat-fiillerde zaman kavramının büyük ölçüde kaybolduğu görülmektedir.

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

İsim-fiiller şahıslara ve zaman çekimine bağlı olmadan fiil kök ve gövdelerinden türetilen bir kısmı kalıcı, bir kısmı da geçici fiil isimleri olarak ifade edilirler. Ayrıca isim-fiiller, fiillerin hareket isimlerini yapan ögelerdir. *-mAk*, *-mA*, *-Iş* eklerini herhangi bir ayrıma tabi tutmadan fiilden isim yapan diğer eklerle aynı başlık altında ele alan Ergin (1993:175), bazı dil bilgisi kitaplarında, isim-fiiller için kullanılan *mastar* ifadesini uygun görmemektedir. Bunun yanında, Türkçe Sözlük *mastar* için, “Fiilin *-mak / -mek veya -ma / -me* ekleri alan ve ad gibi kullanılan biçimi, eylemlik: *al-mak, üşü-mek, bul-ma, gör-me*, vb.” tanımını kullanmaktadır. Korkmaz (1992:109), *mastarı -mAk, -mA, -Iş* ekleriyle meydana getirilen ve fiil kök ve gövdelerinin ifade ettikleri eylem ve durumları zamana ve şahsa bağlı olmadan karşılayan ve fiil ismi biçiminde ifade etmektedir. *Mastar* terimini, *-mAk* ekini alan yapılar için kullanan dilcilerimiz de bulunmaktadır. Mesela, Kükey (2003:417), *mastar* terimini *-mA, -Iş*’in dışında yalnızca *-mAk* ekiyle oluşturulan yapılar için kullanmaktadır. *Ev temizlemek, iş görmek, yol yürümek* gibi yapılar hem birleşik fiil hem de birleşik isim-fiil şeklinde ifade edilmektedirler. Zaman bildirmeyen isim-fiil ekleri bazı ekler yardımıyla zaman kavramını da ifade edebilirler. Ancak şahıs ekleriyle beraber çekime giremediklerinden, çeşitli gruplar içinde isim olarak kalırlar (Aktan, 2009:64). Fiil yapılarına dayalı tüm kullanımlarda olduğu gibi bu grupta da fiil ismi sonda bulunur ve kesin bir yargı belirtmez (Karahan, 2010:55). Fiilimsiler isim-fiiller (= *mastarlar*), sıfat-fiiller (=ortaçlar), bağ fiiller (= ulaçlar) olarak üçe ayrılırlar. İsim fiiller, temelde bir eylem adı karşılığında kullanıldıkları ve cümle içerisinde isim, özne, nesne, tümleş de alabildikleri için fiil olan kelimelerdir. İsim-fiile aynı zamanda *mastar* da denilir (Ediskun, 1992:247).

Fransızcada *mastar* (Fr. *infinitif*), şahıs belirtmeksizin fiil tarafından ifade edilen eylemi açık ve basit bir şekilde sunan bir fiil şeklidir. Fransızcada da isim ve fiilin; isim ve fiil değerinde olmak üzere iki yönü mevcuttur. İki zamanı kapsar; şimdiki zaman *mastarı* (Fr. *infinitif présent*): *gitmek, varmak, aramak*), geçmiş zaman *mastarı* (Fr. *l’infinitif passé*): *gitmiş olmak, varmış olmak, aramış olmak*). Fransızcada *mastar*, sonu bu yapılarla biten (*er, ir, oir veya re*) fiil yapılarından oluşur (Bordas, 1972:1312-1333). Diğer bir tanımda da *mastar* için eylemlik, *mastar* ifadesi (Saraç, 1990:755) kullanılmıştır. Bilindiği üzere Türkçede isim-fiil ekleri (*mastar*) tüm fiil kök ve gövdelerine hiçbir değişikliğe uğramadan rahatlıkla gelebilirler. Ancak Fransızca *mastar* hâldeki yapılar 1. grup, 2. grup, 3. grup ve kuralsız fiillerden (*verbe irrégulier*) meydana gelmektedirler. Fransızcada fiil çekimleri ise zorlukları sebebiyle özel olarak üzerinde durmayı gerektirmektedir (<https://sinemsblog.com/tr/egitim/yabanci-dil/fransizca-duzensiz-fiiller-ve-fiil-cekimleri/>). Bu durum Fransızcada isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil yapılarının teşkilinde de görülmektedir. Ayrıca bu yapılar tek başlarına kullanıldıklarında zaman ifade etmezler. Fransızcada isim-fiilin genel olarak iki kullanım değeri vardır. Ancak bazen bunları birbirinden ayırt etmek kolay değildir: a. İsim değerinde olan genellikle şimdiki halde olur. Mesela, *yaşama sevinci* (= hayatın), b. Fiil değerinde olan ise çeşitli zamanlarda kullanılır. *Ona ne demeli*(= ne demek)? – *Ona ihanet etmek!* Biçimlerinde ifade edilirler (Mauger, 1968:258).

Bu durumda Türkçedeki isim-fiiller ile Fransızcadaki isim-fiiller arasında şekil yönünden pek az farklılık varken, zaman kavramını kullanma konusunda önemli farklılıklar bulunmaktadır. Türkçedeki isim-fiil yapıları bazı özellik ve kullanımları bakımından, Fransızcadaki kalıplaşmış isim-fiil (Fr. *infinitif*) şekillerinden de farklıdır. Bu, daha çok Türkçenin kelime yapma şartlarından ve sondan eklemeli bir dil olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca Türkçede isim-fiiller şahıs ve zamana

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

bağlı olmadan kullanıma giren dil öğeleridir. Bir diğer ifadeyle isim-fiillerde kişi anlamı olmadığı için ona bağlı olarak bir zaman kavramı da ortaya çıkmaz. Fransızca da isim-fiile şimdiki zaman (*infinitif présent*) anlamı yüklemek özel bir ekle değil, cümlelerin üstlendikleri anlamlardan hareketle elde edilmektedir (Mauger, 1968:262): *Üflemek* enstrüman çalmak değildir (Fr. *Souffler* n'est pas jouer). Bu yapı ayrıca gelecek zaman kavramını da vermektedir: *O, başaracağını ümit etmektedir* (Fr. *Il espère réussir* = daha sonra). Ayrıca Fransızcada bu yapı geçmiş zamanı ifade edecek biçimde de kullanılmaktadır: *Bu işi bitirmiş olduktan sonra dönüyor* (Fr. *Après avoir terminé cette affaire, il retourne*). İsim-fiilin Fransızcada *geçmiş zaman mastarı* (infinitif passé) olarak da kullanıldığı bilinmektedir: *Seni görmüş olduğunu sanıyor* (Fr. *Il croit t'avoir vu*). Bu ikisinin dışında aynı yöntemle Fransızcada isim-fiilin gelecek zamanı (Fr. infinitif futur) da karşıladığı ifade edilmektedir: *Bu durum bir zaman daha devam edecek gibi gözüküyor* (Cette situation semble devoir durer quelques temps (G. Mauger, 1968:262). Yukarıda isim-fiilin Fransızcadaki kullanımını sırasında cümlelerin yapısına bağlı olarak zaman kavramının ortaya çıktığı görülmektedir. Bu durum, Fransızcadaki isim-fiil eklerinin kendilerinde zaman kavramının olmadığını göstermektedir. Bu zaman yapılarını üzerinde bulunduran isim-fiilli dil öğeleri bu özelliklerini cümle içindeki kullanımından kazanmaktadırlar. Bu noktada 3 farklı fiil grubu ve bir düzensiz fiil yapılarından oluşan isim-fiiller (infinitif) aynen Türkçe isim-fiil yapılarında olduğu şekliyle zaman kavramı taşımazlar. Bu özellikleri ancak kullanıma bağlı olarak elde ederler. Benzer durumları Türkçedeki birtakım yapılarla ortaya konan örneklerde görmekteyiz: *Dün kazanmak bugün kazanılacak demek değildir*. Diğer taraftan “-yor, -mAktA ve -dI; -AcAk, -mIş, -r, -Ar / -mAz kip/zaman ekleriyle çekimlenmiş ana fiiller, *ol-* fiiline isim unsuru olarak bağlanmaktadır.” (Karaca, 2019:95). Özellikle, “-mAktA ile oluşmuş *ol-* yardımcı fiilinin *olan, olduğu gibi* sıfat-fiil şekilleriyle birleşerek zamana bağlı bir oluş ve kılışa dönebilir (Korkmaz, 2003:870). Ancak -mAktA ve mAdA eklerinin şimdiki zaman ekleri olarak kullanıldıkları (Ergin, 1993:280) da bilinmektedir.

Ancak Deny, -mAk eki almış olan yapıların zaman bildirmediklerini ifade etmektedir. Ona göre *mastar*, isim çekimleri içinde mülkiyet eki almayan bir yapıdır. Türkçede sonradan oluşturulan isim-fiiller çok işlek olarak kullanılmaktadır. Bu durumdaki isim-fiiller *mastarlar* gibi kendi hâllerleriyle bir zaman ifade etmezler. Ancak bazı eklerle kullanımları bunların dışındadır. Sonradan olma isim-fiil eklerinin en işlek olanları -mA, -Iş'tır. İsim-fiiller iyelik ekleri alırlar: Abdülhak Hamit'in âsârını *okumanı* tavsiye ederim (Deny 1941:423-428).

Türkçede önemli görevler üstlenmek suretiyle dilin işlek hâle gelmesine ve söz varlığına önemli katkılar sunan isim-fiiller, gerek kelime grupları gerekse cümle içerisinde çok farklı anlam ve görevlerde kullanılmaktadırlar. Aynı durum Fransızca için de geçerlidir. Türkçede isim-fiil ne tür görevler yapıyorsa Fransızcada da isim-fiil benzer işleri yapar. İsim-fiil ana cümlede özne olarak yaygın bir şekilde görev yapar: *Beklemek* yarı yarıya ölmektir. *Çalışmak* kolay bir iş değildir. Diğer taraftan isim-fiil, 'Çocuğun her dediğini yapmak doğru değildir.' cümlesinde ise isim-fiil grubu olarak kullanılmıştır. İsim-fiilin Fransızcada özne olarak kullanılışı aynen Türkçedeki gibidir: *Araştırmak* daima faydalıdır (Fr. *Etudier* est toujours profitable). *Özür dilemek* güzeldir (Fr. *Il est beau de pardonner*).

İsim-fiil hem Türkçe hem de Fransızca cümlede yüklem görevi yapabilir: *Çalışmak başarmak* (tır). *Üflemek enstrüman çalmak değildir* (Fr. *Souffler* n'est pas jouer). İsim-fiil belirli nesne

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)
görevinde kullanılabilir: *Çalışmayı tercih ederim. Özellikle kendi hayatımı yaşamak isterim.* İsim-fiil Fransızca'da belirli nesne olarak da kullanılmaktadır. *Okumayı severim* (Fr. J'aime lire). Ayrıca isim-fiil cümle içerisinde belirsiz nesne olarak kullanılmaktadır: *Biz dönmekten bahsediyoruz* (Fr. Nous parlons de revenir). Bazı örneklerde dolaylı tümleç olarak da kullanılmaktadır: *O, şoku sarsıntı geçirmeksizin yaşadı* (Fr. Il reçut le choc sans trembler). İsim-fiil, isim tamlaması biçiminde de kullanılabilir: *Çocuklar tatile gitmenin sevinci içindeler* (Fr. Les enfants sont tout à la joie de partir). Fransızca'da İsim-fiiller sıfat tamlaması değerinde de kullanılırlar: *O, vermekten mutludur* (Fr. Elle est heureuse de donner). Ayrıca Fransızca'da isim-fiil, bir isme bir ismin eklenmesi şeklinde de ifade edilmektedir: *Onun tek fikri var; ölmek* (Fr. Il n'a qu'une idée, mourir). Bunların dışında Fransızca'da à edatı (préposition) isim-fiille birtakım sıfatlar oluşturmaktadır: *Denilecek basit bir şey* (Fr. une chose facile à dire), *Hazır oturulacak villa* (villa à habiter) (Mauger, 1968:258).

Fransızca'da cümledeki kullanıma bağlı olarak isim-fiillerin bazı zaman kavramlarını ifade ettikleri de görülmektedir:

Şimdiki zaman kullanımı için; *O, size ikram etmekten memnundur* (Fr. Elle est heureuse de vous donner). Geçmiş zaman kullanımı için; *O, seni görmüş olduğuna inanıyor* (Fr. Il croit t'avoir vu). *Hasta olmuş olman seni uyumaktan alıkoymuyor* (Fr. D'avoir mal agi t'empêche de dormir). Gelecek zaman: *Bu durumun bir süre daha böyle devam etmek zorunda olduğu anlaşılıyor* (Fr. Cette situation semble devoir durer quelques temps) (Mauger, 1968:262).

Türkçede isimler gibi geniş bir kullanıma sahip olan isim-fiiller kelime grupları ve cümleler içinde çeşitli şekil ve görevlerde bulunurlar. Bu görevlerden biri de; yargı belirtmeyen isim-fiil yapılarını teşkil etmeleridir.

2. SIFAT-FİİLLER

Türkçede büyük bir yoğunlukta kullanılmakta olan sıfat-fiillerle ilgili birçok açıklama ve tanım mevcuttur. Bu tanımlardan bazıları: Sıfat-fiil, Türkçe Sözlük'te, "Fiilden -en, -r, -ecek vb. eklerle türetilmiş ad ve sıfat görevinde kullanılan kelimeler, ortaç, durum ortacı, partisip: *gelecek hafta.*" şeklinde geçmektedir. Fiilimsilerin bir alt başlığı olarak ele alınan ve Türkçede dil bilimcilerce partisip, ortaç, önaddeylem vb. farklı isimlerle açıklanan sıfat-fiiller, kavramların hareket özelliklerini -An, -r, -Ar, -mlş, -dlk, -AcAk, -mAz, -AsI v -dl/-tl eklerini alarak karşılıklıdır. Bunlar, dilde çok yaygın olarak kullanılan çekimsiz fiil şekilleridir. Adından da anlaşıldığı üzere sıfat-fiil bir yanı sıra sıfat, bir yanı sıra da fiildir. Bunlar, isim-fiillerden farklı olarak varlıklara zaman katma özelliği taşırlar. Dilin pratik ve seri bir biçimde kullanımını sağlayan sıfat-fiiller, Fransızca'ya göre Türkçenin çeşitli açılardan daha farklı ve daha pratik bir dil olarak kullanıldığını ortaya koymaktadırlar. Sıfatlar, özünde isim cinsinden kelimeler oldukları için tıpkı isimler gibi iyelik, çokluk ve diğer çekim eklerini alarak çeşitli şekillerde kullanılırlar. Ancak bu ekleri almalarına rağmen çok azı hariç, diğerleri geçici isimler yaparlar. Aynı şekilde fiillerdeki hareket ve çekimli zaman kavramını da bir nesneye veya varlığa geçici olarak bağlarlar. Mesela; tek başına rahatlıkla kullanılan ve bu durumda kalıcı bir isim gibi ifade edilen *döner* kelimesi bir isimle beraber kullanıldığında sıfat olarak görev yapar ve geçici hüviyetine geri döner: *Döner kebab* kelime grubunda ise sıfat olarak ele alınmıştır. Bu kelimenin, tek başına kullanıldığında bir yemek adını ifade etmesi; sık kullanımdan doğan bir alışkanlığa (Salman, 2003: 190) ve dilde geçerli olan ekonomi prensibine bağlı olabilir. Sıfat-fiiller yapılarındaki hem isim vasfı hem de hareket ve zaman kavramı

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

bulundurma özelliklerini (Korkmaz, 2003:910 taşımaktadırlar. Sıfat-fiil ekleri geçici hareket isimleri yaptıkları sürece bu özelliklerini ortaya koyar, tersi durumda bu yanlarını kaybederler. Çünkü sıfat-ekleri somut olarak fiilden isim yapan ekler olmadıkları gibi tüm işlevlerini üzerinde bulduran bir çekim eki de sayılmazlar. Bu ekler yapı bakımından hem zaman ve hareket kavramını hem de isim çekim şeklini muhafaza ederler. Sıfat-fiiller alabildikleri isim çekim ekleri sayesinde tıpkı kalıcı isimler gibi cümlelerde özne, yüklem, tümleç, nesne olarak görev yapmakta, olumlu ve olumsuz özellikler taşımaktadırlar (Aktan, 2009:70). Bunun yanında sıfat-fiiller sıfat-fiil grubunu da meydana getirerek dilde önemli görevler üstlenmektedirler.

Zengin bir sıfat-fiil yapısına sahip olan Türkçe bu imkânlarına dayalı olarak yardımcı cümleler yerine bu ekler sayesinde sade ve basit ve daha anlaşılır cümleler kurabilmektedir (Ergin, 1993:316). İsim-fiillerden farklı olarak zaman kavramı taşıyan sıfat-fiiller kullanımlarına ve şekillerine göre geniş zaman sıfat-fiilleri geçmiş zaman sıfat-fiilleri ve gelecek zaman sıfat-fiilleri diye gruplandırılırlar. Türkçedeki sıfat-fiil eklerinin sayısal çokluklarının yanında ne denli pratik bir kullanıma ve işlerliğe sahip oldukları görülmektedir. Ancak bu sıfat-fiil eklerinden, *-An*, *-Ası*, *-mAlI*, *-dI/-tI* ekleri hariç diğerlerinin hem zaman hem de sıfat eki olarak kullanılmaları dile bir pratiklik kazandırmasına karşın, ortaya çıkan ek karışıklığına çözüm bulmak için anlamlılığı öne çıkaran bir yapılanmayı ortaya koymuşlardır. Fransızcada ise şimdiki zaman sıfat-fiili (présent de l'indicatif) ve geçmiş zamanı ifade eden bir sıfat-fiil yapısı (participle passé) bulunmaktadır. Ancak Fransızcada zaman çekim ekleri ve sıfat fiil eki birbirinden ayrı olduğu için bu noktada Türkçeden daha farklı yapı ortaya çıkmıştır.

Türkçede sıkça kullanılan sıfat-fiil ekleri şunlardır:

-An eki Eski Türkçede *-gAn* şeklinde idi. Bu ek, Türkçede geniş zaman sıfat-fiili yapmak için sıklıkla kullanılan bir ek olup geniş zaman işlevinde kullanılır; ismin önünde sıfat, tek başına kullanıldığında geçici ve kalıcı isimler yapar: Geçenlerde evini *terk eden* çocuk nihayet bulundu. Bu ek tüm fiil kök ve gövdelerine gelerek yaygın bir kullanım imkânı sunar: Bu işi *yapanlar* köyün ileri *gelenleriydi*. Devam eden, etmekte olan bir olayı, bir hareketi de belirtebilir: *Hesabını bilmeyen* kasap elinde kalır masat.

-r, *-Ar*, *-Ir/-Ur* ekleri de geniş zaman sıfat-fiil ekleridir. Bu eklerle oluşturulan sıfat-fiillerin kullanımı *-An* ekinin yaptığı sıfat fiillerden daha azdır: Türkçe *konuşurlar* dilin kullanımına dikkat etmelidirler. Bu ekle oluşturulan sıfat-fiiller şimdiki zamandan gelecek zamana uzanan bir süreci ifade ederler. Bu ekle yapılan isim ve sıfatlar *ol-* yardımcı fiiliyle birleşik fiil yaparlar: Biz dünyadan *gider olduk*.

-dIk/-dUk, geçmiş zaman ifade eden bu sıfat-fiil ekleri de Türkçede diğer sıfat-fiil ekleri gibi sıfat, geçici ve kalıcı isimler, hareket isimleri yaparlar ve yaygın olarak kullanılırlar: Köye *yaklaştığımız* hâlde köyün köpeklerinin *havlamadığına* şahit olmuştuk. Bu sıfat-fiil ekleri teşkil ettikleri cümlecigi ana cümlelerin unsurlarından birine sıfat olarak eklerler: Fırtınaya *dönmüş* rüzgâr suyun *çukurlaştırdığı* dereleri kar tanecikleriyle dolduruyordu. *-dIk/-dUk* geçmiş zamanı belirten sıfat-fiil ekleri çoğunlukla iyelik eki alırlar. Bunların iyelik almayanları genelde kullanılmaz, bazı sıfat-fiillerdeki eklerle iyelik ekleri ek kalıplaşmasına uğramış gibidir. Bu durum daha çok geçişli fiil tabanlarından elde edilmektedir.

-mİş/-mUş geçmiş zaman ifade eden bu sıfat-fiil ekiyle oluşturulan yapılar Türkçede yaygın olarak kullanılmaktadır. Fiil tabanlarından sıfat-fiil yapan bu ek aynı zamanda bu tabanları çekime

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

götürürken de bir kip eki gibi görev yapar. *Güneşi görmüş tereyağı gibi eriyor*. Bu eki alarak sıfat-fiil oluşturmuş yapılar *olmak* ve *bulunmak* yardımcı fiilleriyle birleşik yapılar ortay koymaktadır: *Akşama varmış olur*. Bir kere *gelmiş bulundunuz*.

-mAz eki -r, -Ar, -Ir/-Ur geniş zaman sıfat-fiil eklerinin olumsuzudur. Bu ekin -mA olumsuzluk ekiyle -z sıfat-fiil ekinin birleşmesinden meydana geldiği açıktır. Eklendiği yapılar olumsuzluk katar. Bu ek birleştiği fiil tabanlarında süreklilik gösterir. Bu ek bazen olumsuzluk bildiren fiil gövdelerine de gelebilmektedir: *verme-mez-lik*, *duyma-maz-lık* (Ergin, 1993:318). Hasta, bütün gece *dayanılmaz* acılar içinde kıvranıp durdu.

-AcAk bu ek Eski Anadolu Türkçesinin sonlarında ortaya çıkmıştır. Günümüz Türkçesinde çok yaygın bir şekilde kullanılmaktadır: Çevremizde hatırı *sorulacak* hastalar, *ziyaret edilecek* yaşlılar ve *yapılacak* sayısız işler var.

-AsI bu ek Eski Anadolu Türkçesine ait bir ek olup günümüzde işlek bir ek olarak kullanılmamaktadır: Ortaya saçtıkları tehlikeler yüzünden bu *yıkılası* viraneler başıma dert oldu.

Türkiye Türkçesinin bu denli sıfat-fiil eklerine sahip olmasına rağmen partisip ve gerundium gibi dil terimlerini başka dillerden alması da ayrıca irdelenmelidir. Bu örnekler bile Türkçedeki sıfat-fiil eklerinin sayısal çokluklarının yanında ne denli pratik bir kullanıma ve işlerliğe sahip olduklarını göstermiştir. Bu yazı kapsamında yapılan karşılaştırmada da bunu açıkça görmekteyiz.

Fransızcada bir sıfat şahıs zamiriyle yan yana kalıplaşmış hâlde (Fr. *soi-disant*) bulunuyorsa bu format sıfat-fiil (participe) yapısından farklıdır. Fransızcada sıfat-fiil karşılığı olarak kullanılan partisip (*participe*) kelimesi Türkçeye geçmiş ve bazı dil bilimcilerimizce de bu ad altında kullanılmaktadır. Şahıssız kiplerde kullanılan fiilin çekimlenmemiş biçimi, fiil ve sıfat işlevinde kullanılır. Fransızcada sıfat-fiil (participe); az sayıdaki bazı kuralsız fiiller bir yana, diğerlerinin hepsinin şimdiki zaman (présent de l'indicatif) 1. çokluk şahsın çekim eki atılır kök kısmına -ant eki getirilmek suretiyle elde edilir: Sahip olan (*ayant*) sıfat-fiili, sahip olmak (Fr. *avoir*) isim-fiilinden yapılmıştır. Bu sıfat-fiilin (*ayant*) yapılış şekline dikkat edildiğinde Türkçede sıfat-yapmanın Fransızcaya göre çok daha kolay olduğu anlaşılır. Benzer durum bazı farklılıklarla beraber Fransızcaya ait 1., 2. ve 3. grup fiillerin ve kuralsız fiillerin sıfat-fiil yapımına esas teşkil eden şimdiki zaman çekimlerinde de görülmektedir. Fransızcada -ant ekini almış sıfat-fiiller (participe) Türkçeye -An (*gelen*, *kıran*) şeklinde aktarılır. Bu sıfat-fiil (participe présent) yani şimdiki zaman partisipidir. Ancak, bu ekte şimdiki zamanı ifade eden bir yapı olmamasına rağmen anlamlılıktan hareketle bu karşılık verilmiştir: Ben onu *tamamen titreyen* (*heyecanlı*) hâlde buldum (Fr. Je l'ai trouvé toute *tremblante*). Fransızcadaki sıfat-fiiller, ismi ifade ettiklerinde Türkçede olmayan dişilik (féminin) durumunu belirtmek için sonlarına e alır. Partisip, isim-fiil gibi isim formatıdır. Sıfat fiiller fiilden türeme hareket ismi veya sıfat görevi yaparlar. Fransızcada partisiplerin asıl özellikleri fiil değerinde olmalarıdır: 200TL *ihativa eden* cüzdan-cüzdanda 200TL vardır- (Fr. un portefeuille *contenant* deux cent TL). Partisip fiil değerinde kullanıldığında, önündeki kelime ister dişilik (féminin) veya ister çoğul olsun partisipte değişiklik olmaz. Türkçede ise sıfat tamlamasında sıfatın yapısında değişiklik olmaz. Ancak Fransızcada sıfat ve isim birlikte kullanıldığı takdirde sıfat, cinsiyet ve teklik-çokluk yönünden isme uyar. Türkçe kelimelerde cinsiyet yapısı bulunmadığı için böyle bir uyumdan söz edilmez.

Ayrıca Fransızcada geçmiş zamanı ifade eden bir sıfat-fiil yapısı (participe passé) bulunmaktadır: *çalışmış* olmak (Fr. *ayant travaillé*) (Maurice Grevisse, 2007:49). Türkçede bu

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

kuruluş için isim tarafı sıfat-fiilden meydana gelen kelime grubu kullanılır. Fransızcadaki bir çok kişi veya nesnenin bir sıfat-fiili müştereken kullanmaları: Müdürle *konuşmak isteyen* insanlardan bir form doldurmaları istenmektedir (Fr. Les personnes *désirant* parler au directeur sont priées de remplir une fiche). Aynı ortak unsurlu sıfat-fiilin kullanımını Türkçe için de geçerlidir.

SONUÇ

Bu makalede, fiil kök ve gövdelerinden türetilen ve Türkçede çoğu isim gibi yaygın bir şekilde kullanılmakta olan isim-fiil ve sıfat-fiil yapıları ile aynı şekilde Fransızcadaki isim-fiil (infinitif) ve sıfat-fiil (participe) kuruluşları karşılaştırmalı bir biçimde ele alınmıştır. Karşılaştırma için çalışmanın konusu olan bu iki dile ait isim-fiil ve sıfat-fiil terimleri bazı Türkçe ve Fransızca yazılı verilere ve kaynaklara göre değerlendirildi. Yukarıda Türkçede bulunan bütün fiil kök ve gövdelerinden türetilen isim-fiillerin, Türkçenin gayet sade ve tamamen kurallı olan fiil yapılarından rahatlıkla üretildiği ifade edildi. Bilindiği üzere Türkçede isim-fiiller (matar) yalnızca *-mAk* ikiyle yapılır. Ayrıca Türkçe fiillerin yapılarında Fransızcadaki olduğu gibi grup tasnifi yoktur, yani bunlar terim yerindeyse tek gruptan meydana gelmişlerdir. Bunun yanında isim-fiil ekleri olan *-mA*, *-Iş* 'in de *-mAk* eki gibi fiil kök ve gövdelerine basitçe ve rahatlıkla getirildiği yukarıdaki açıklamalardan anlaşılmaktadır. Buna mukabil Fransızcadaki ise fiil yapıları 1., 2. ve 3. gruptaki fiiller ile kuralsız fiillerden (verbe irrégulier) meydana geldikleri için fiil çekimleri Türkçe fiil çekimlerinden çok daha karmaşık ve zordur. Fransızcadaki fiillerden türetilen isim-fiil, sıfat-fiil yapılarının sağlamlığı, zaman çekimlerinin üzerinde dikkatle durulmasına bağlıdır. Buradan hareketle Türkçe fiillerin zaman çekimlerindeki sadeliğin ve kolaylığın Fransızcadaki olmadığı görülmektedir. Fransızcadaki fiil gruplarının ve düzensiz fiillerin çekimleri arasında ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Fransızca zaman çekimlerindeki farklılıklar İngilizcedeki fiillerin zaman çekimlerinde de görülmektedir.

Yukarıda Türkçe isim-fiillerin, *-mAk* ekine bağlı olarak bir zaman kavramı bildirmediği ifade edildi. Fransızcadaki fiillerin salt kullanımlarında zaman unsuru bulunmazken anlamlılıktan doğan birtakım kullanımların zaman belirttiği ifade edildi. Ancak Türkçe dil bilgisi kitaplarında isim-fiiller için; *çekimsiz fiiller*, *bitmemiş fiiller*, *fiilimsiler*, *yatk fiiller*, *çekimsiz fiil yapıları* vb. şeklinde farklı isimlendirmelerin bulunması bu konuda bir bilgi yığılmasına ve kavram kargaşasına sebep olabilmektedir. Bunun da, dil araştırmacıları için bir zorluk teşkil ettiği bilinmektedir.

Zengin bir sıfat-fiil yapısına sahip olan Türkçe bu imkânları sayesinde yardımcı cümleler yerine bu dil bilgisi yapıları aracılığıyla sade, basit ve daha anlaşılır cümleler kurabilmektedir. Türkçedeki sıfat-fiil eklerinin sayısal çokluklarının yanında ne denli pratik bir kullanıma ve işlerliğe sahip oldukları görülmektedir. Ancak bu sıfat-fiil eklerinden, *-An*, *-Ası*, *-mAII*, *-dI/-tI* ekleri hariç diğerlerinin hem zaman hem de sıfat eki olarak kullanılmaları dile bir pratiklik kazandırmasına karşın, ortaya çıkan ek karışıklığından uzak olunmak için anlamlılığı öne çıkaran bir yapılanmayı ortaya koymuştur. Fransızcadaki şimdiki zaman sıfat-fiili (présent de l'indicatif) ve geçmiş zamanı ifade eden bir sıfat-fiil yapısı (participe passé) bulunmaktadır. Ancak Fransızcadaki zaman çekim ekleri ve sıfat fiil eki birbirinden ayrı olduğu için bu noktada Türkçeden farklı bir yapı ortaya çıkmıştır. Ayrıca Türkiye Türkçesinin bu denli çok sayıda sıfat-fiil ekine sahip olmasına rağmen partisip ve gerundium vb. birtakım dil terimlerini başka dillerden alması da ayrıca irdelenmelidir. Özellikle dil terimlerinin kendi öz kaynaklarından karşılanmasına da özen gösterilmelidir.

KAYNAKLAR

- Aktan, B. (2009). Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Davau, M.- Cohen, M.- Lallemand, M. (1972). dictionnaire du français vivant, Bordas, Paris.
- Deny, J. (1941.) (Terc. Ali Ulvi ELÖVE), Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi), Maarif Matbaası, İstanbul.
- Ergin, M. (1993). Edebiyat ve Eğitim Fakültelerinin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri için Türk Dil Bilgisi, 21. Baskı, Bayrak Basım, İstanbul.
- Grevisse, M. et Goosse, A. (2007). Le Bon Usage, 14.édition (Baskı), Bibliothèque nationale, Paris.
- Hindoglou, A.(1934). Grammaire Théorique et pratique de la langue Turke, Librairie Orientale de Prosper Dondey-Dupré. Paris
- Karaca, H. (2019). OL- Yardımcı Fiiliyle Kurulan Birleşik Fillerde Ana Filde Yer Alan –AcAk, -mİş, -r, -Ar / -mAz, -DI, -mAktA VE -yor Ekleri, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.
- Karahan, L. (2010). Türkçede Söz Dizimi, 15. Baskı, Akçay, Ankara.
- Korkmaz, Z. (1992). Gramer Terimleri Sözlüğü, TDK, Ankara.
- Korkmaz, Z. (2003). Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi), TDK, Ankara.
- Kükey, M. (2003). Türkçenin Dilbilgisi, Cem Ofset, Samsun.
- Mauger, G. (1968). Grammaire pratique du français d'aujourd'hui langue parlée langue écrite, Librairie Hachette, Paris.
- Salman, R. (2003). Türkçede Sıfat-Fiil Eklerinin Kalıcı İsim Oluşturma İşlevleri . Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten, 47 (1999), 188-223.
- Saraç, Tahsin. (1990). Fransızca-Türkçe Büyük Sözlük Grand Dictionnaire Français-Turc, Adam, İstanbul.
- Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/> (E.t. 20.05.2022).
- Çatışma Beyanı:** Bu araştırma makalesiyle taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkiler bulunmamaktadır, bu sebeple herhangi bir çıkar çatışması olmamaktadır.
- Destek ve Teşekkür:** Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.
- Katkı Oranı:** Katkı oranı %100'dür.
- Etik Kurul Kararı:** Bu araştırma etik kurul izninden muaftır.